

TOPIC: MARRIAGEInvestigator: Willie.Informant: Taitusi S. Koroiwaca of Nakini, Naitasiri. Age: 67.
L

Vinaka oqo e dua na kena turaga o Taitusi Koroiwaca. E natalanoataka tiko o koya vei au na i vakarau ni vakawati e na vanua vakaturaga oqo ko Nakini e Naitasiri.

Vinaka vakalevu. E Naitasiri e na i vakarau ni vakawati e na vanua oqo e na gauna e liu, e rau sega ni veivosaki na cauravou kei na goneyalewa, e navakadeitaki tiko ga na nodra vakatulewa na qase, e na wili tiko ga na nodra vakatulewa na qase, e lewa tiko na se na vakabeka na kena vosa vei keimami na kena me keirau na vakamau ga kei na kequi sa. E na sega ni na vakatulewa rawa o au, na yalewa se tagane, e na rau na vakatulewa tiko ga ko i rau na i tubutubu, na yalewa sa tiko e na dua na mataqali e na koro se me tiko tale e na dua tale na koro, e na muri tiko ga na sala ni dra, sa na qai lako na tagen me na lai caka na VAKANAKALAVO, na vakanakalavo oqo e liu e tiko ga na tabai lako se na kena rogoci e na loma ni yalewa, wara ni rogoci na domo ni yalewa, ko i rau ga na i tubutubu. E liu, me vaka ni ko ni dau rogoca sa dau vakadonua ko tama kei tina na yalewa, warai ni mai kau mai na yalewa me mai rogoci na lomana. Sa vakadonui, sa qai lesu tale, sa qai vakarogoi e na nona lewe ni tokatoka se na mataqali, sa dua na yalewa, ia nayalewa oqo e na tiko beka na nona yabaki ni bula e na tinikava, tinikalima, tinikaono, ia na loma ni gauna oya sa kilai tiko, ni sa na rau na vakarau me rau na vakamau, e na caka na kena veitukuni. Ia na veitukuni oya

Cont'd Page 2

o ratou na taba ni tagane ni tagane e ratou sa na vakavakarau sara o ratou, me vakaratutaki na ka me baleta na TEVUTEVU. Ia na loma ni yabaki koya sa vakadonui vua ni se yawa mai, tini sara tiko na veiqaravi kei na veika kece, koya na i sulu kau na sovu, kau tale ga na kena vata kei na kena i coi, ia e dāusa tu na ti ia na kau talega na ka oqo vua na yalewa e na gauna e rau na wawa tiko kina me yacova yani na gauna me rau na vakamau kina. Koya na siga ni mate, se dua ga na siga me vaka na siga ni sevu, e na ka taucoko kece o ya e na kau tiko vua na vuvale nona na yalewa, me wili tiko me watina na nodratou na tamata se na tagane koya sa vosaki oti tu me na rau na vakavati. Sa na qai tiko beka na gauna e na loma ni va se ono na yabaki me ratou na vakavakarau, ya beka ni sa yacova mai na yabaki tinikaciwa se ruasagavulu na yalewa, se tinikawalu, me dua na yalewa katiko na leqa, sa ratou kila na tabani yalewa ni dua na leqa e tiko, e na wawace taka mai o ratou me yaco na vakamau.

Ni sa yaco mai na nodrau siga ni vakamau, sa tu na kena siga, sa ra vakarau sara, e caka magiti na tabani tagane kei na kena i coi, na vuaka, na ka kecega e da kila me caka me kena i coi me kani magiti ni vakamau. Io, koya na yalewa, sa na qai vakarautaka mai ko tamana kei iratou na lewe ni nona mataqali se ko iratou na wekana, na kena sova magiti kei na kena i coi vuaka, oqo na kana ni vakamau. Sa ra yaco mai sa mai cakak kece yani na kena vosa kei na ka kece me kani veiyalayalati me ka ni veivakadonui, sa na qai yaco mai na gauna me sa qai caka, sa tevu na nodrau ibe, caka na i dumudumu, oqo na nodrau taunamu, na kumi, caka mai na yasani vale kadua ka

sa qai lako mai na o rau na veiwatini me rau sa mai vakarau. Rau lumu dara, sa na vakarau tiko o tagane ka na vakarau tale tiko ga ko yalewa, sa na qai talai mai e dua na mata me mai kau yani o yalewa ki na nona vale ni vakamau. Sa na qai lai kau mai o yalewa, ni sa na vakarau vakamau o koya.

E rua na kena marama mai na tabani tagane ka rua mai na kena marama mai na tabani yalewa, o rau oqo e rau na bika tiko na daku ni latilati ga na taunamu, o rau oqo e rau na dabe toka e kea, o rau oqo e rau na rogoca tiko na ka e yaco tiko, o rau oqo e rau na tiko e kea me yacova sara ni sa yaco oti kece na ka me caka ena dua na vakamau. Ia ko i rau na veiwatini e rau sa na tekivu sara tiko ga e na nodrau lumu lago, e na tekivu sara tiko ga mai na nodrau i tikotiko e na caka tiko na ka oqo. Oqo e na lumu tiko e na waiwai kei na ka na cago oqo e vaka tu na kari na kena i rairai ia e na lumu tiko o yalewa e na ka oqo. E drmodromoa, ia e karairai vinaka ni ra sa lumu tu na yalewa e na ka oqo, ni veisautaka na kulini yagodra ni ra sa lumudara tu kina, e tiko na yasi ni dau yaca, me qai lumu tale kina na yalewa e na gauna sa ako kina me rau sa na lai tiko kei na watina, e dau vakayagataki tale ga na vakamau e na gauna e liu.

Matai ni bogi na bogi namaki, ni sa kida na mataka sa tu na mataka ni veiqaravi e ratou cakava tiko na yasana ruarua. Kevaka e ratou sa tuktuku mai ko iratou na yadrava tiko na ka e yaco tiko vei rau na veiwatini, ni o koya na yalewa oqo e se maleka tu na i tutu ni bula e tiko kina, e maleka na ka taucoko, iaoya na veiqaravi, na siga kei na bogi, e na nodra sa na marautaka tiko e na meke, kei na lasa e na sega ni cegu rawa, era na gunu, kana, caka tiko oya me yacova sara nabogi va. Ni sa

na qai yaco na nodrau sili.

Ia kevaka ni sa oti na i matai ni bogi, sa raici ni leqa tiko e dua na ka mai vei iratou na tabana~~mai~~ marama, kevaka beka ni sa yaco e dua na leqa ki vua na yalewa, sa lai lasa beka e tuba e na gauna me se bera kina na nodrau vakawati, ni yaco ga vei iratou na i tukutuku, na yaco sara na i revo, na tukuni sara o koya oqo e sega ni vinaka mai na nona lako mai ki vua na watina ni vakamau. Sa na qai caka mai e dua na vuaka, sa na qai musu mai na ucunana~~x~~, musu e dua na daligana, nona maa i muri e dola vakalevu, mevaka ni ra dau cakava e dua na vuaka era dau vakasoso, ia e na drauni ivi se dawa, ia oqo e sa na lamu tu ka sega na kani~~x~~ vakasoso, sa na qai caka na ka oqo sa mai raici, sa yaco tu na ka oqo, e dua na ka na nodratou madua, sega ni kilai se cava e yacovi ira, ni ra sa tu sara ga ka levu sara ga vei ira era sa lutu, sa ra madua, ni yaco tiko na ka oqo me yaco na bogi va, sa ca taucoko na ka kece, na ka taucoko e qai caka tiko e muri sa ca kece ga, sa caka tu na kena i vakatakilkila sa ma~~i~~ maumau na veiqaravi, sa luvuci ira tiko na tabni yalewa na madua, ia ni ko i rau na i tikotiko oqo ni sa yaco namadua, sa tu walega na ka taucoko ka sa sega soti ni vakabetana na ka e caka tiko, e rau na madua ruarua ko i rau na tabani yalewa kei na tabani tagane.

Ia kevaka e vinaka taucoko na ka e caka tiko, sa na qai oti mai na kena vakabogi va, sa na qai tuara na nona noke me na lako yani ki wai me ra na lai qoli kei ira na vo ni marama e ra veiqaravi tiko. Ni sa caba~~e~~ mai e na nona lai sisili oya sa na tu yanie dua na kamunaga me na lewa~~e~~ ni nona noke tiko na marama oqo. Sa na tuberi yani vua na kamunaga, sa na kau mai oqo, sa qai kauta tiko o yalewa oqo na ka oqo sa na lako

yani ka na lai kauta vei koya na nona MOMO, na lako ga yani ka na lai solia vua na vugona, ka na vakaraitaki tiko ga kina na nona marautaka naka sa caka tiko me baleti rau o koya kei na watina. Ia e na dua talega na magiti levu e nacaka tiko e na siga oya me baleti rau ruarua na yasana mai vei tinana kei vei koya talega na yasana mai vei tagane. E dua na magiti levu e na vakaraitaki kina me rau na maikana vata kina o rau na yasana ruarua me na caka kina na ka ni veitalatala. E dua na ka au guilecava tiko, ni ka oqo, na i yau e na caka tiko e na so levu, e wili tiko vua na Kauni sucu vata kei na i vola, e teri wili vata tiko na i yau oqo vata kei na veika kece tale e caka tiko oqo, ia na kena ka nei tinani yalewa. E dua na i solesole e dua tiko na tabua e na tiko eloma, oqori me na nona vakatabaki dua sara tiko ga na tinani yalewa, ia na magiti oqo e vaktau ga vei ira na tiko e na soqo, e na tabani yalewa se na tabani tagane, sa ra na qai musumusu yani me ra na wase na magiti ka sa vakarautaki tu me baleta nanodrau sa mai tiko vata ko i rau na veiwatini vou. E na musu kece sara ka wase yani vei ira, o ira na marama e ra sa na marautaka na kena sa maiyaco kece me oti vinaka kece na kena caka na vakamau nona e dua na goneyalewa oqo kei koya na cauravou ka watina. Era na suka e na marau e na kena sa mai oti e dua na cakacaka bibi ka yaco kece vakavinakana ka taucoko e vakayacori. Sa oti na soqo ka ra maikauta na ka era kila e nodra se e dodonu me soli vie ira e na nodra tabana beka vei koya na tagane se mai vua na yalewa.

- Rawa beka ni ko talanoataka vei au na VAKALAVO, se na tabailago ko a talanoataka toka vei, o cei e na gole me na lai cakava

na ka oqori mai nayasana mai vua na tagane se na yasana mai vua na yalewa. O ratou na gole toka vakamataqali e na nodratou lai cakava na cakacaka oqo?

Oya eratou sa na gole sara ga vakamataqali e rawa kevaka e gone tiko e na dua na kor, eratou sa na gole sara tiko ga mai vakamataqali me ratou mai cakava vata na cakacaka oqo, o ratou oqo mai na yasai tagane eratou na mai cakava na cakacaka ni tabailago taki ni dua na goneyalewa me vakawati kei na dua na cauravou e na dua na nodrau mataqali. E ratou namai tabailagotaka me watina na cauravou e na vuvale oya, e na yaco yani vei tamana ka na tukuni vua ni ratou lako mai ke rawa ni ratou tabailagotaka na goneyalewa koya me watina na nodratou cauravou. E rawa ni kacivi mai iko yalewa me mai gogoca, ia ni sa vakadonua gg mai ko koya nakena turaga sa o koya sara ga oya.

- E na vakadonua mai o koya mai na tamai yalewa se o koya na tamai tagane?

Tamai yalewa e na vakabau na nona lewa. E sa na qai rawa ni ni wawa tiko me yacova tale e va na yabaki me na qai caka tiko kina na kena cakacaka kece tale se vo tiko me naleta tiko na nodrau vakamau e lewe rua ka caka vakaqo na kena i cakacaka.

- E na nodrau lako oqo me na lai tabailagotaki e dua na goneyalewa e na kau sara toka ga na kena t_o bua mevaka ni lai duguci se na kau toka ga e dua na kena yaqona?

E segai, e rawa ni kau tiko e dua nakena kamunaga, ia e dua na ka e tiko, sa na qai kacivi ko goneyalewa me na tiko tale ga e na kena caka na veika me baleta na tabailago ka ratou lai cakava yani o iratou na tabani tagane. E na qai cabori mai

na kamunaga sa na qai tau tale tiko ga na kena vosa, ia na vosa oqo e na rogoca tiko o yalewa, sa na qai vosa, na vosa ga oya sa na qai macala vua na gauna me na caka vua na soqo ni vakamau vaka i taukei, ia na yaltaki vua ni sa na tiko e dua na tagane me na watina ni sa qase me rauta na nona yabaki ni vakamau. Sa na qai tiko o rau ruarua qo me rau na tukuna vei tabani yalewa kei tabani tagane e na kens caka me taucoko na ka me baleta na nodrau vakamau ko irau na lewe rua oqo.

- O koya na tevutevu koya ko tukuna toka mai oqori e na kena baka-Naitasiri e caka ni se bera ni caka na vakamau se na gauna sa oti kina na nodrau vakamau?

E na caka sara tiko ga e na siga ni nodrau vakamau. E na tiko na ka oqo, e rawa tale ga ni caka vei rau eso tale na ka eratou kila na tabana ruarua me baleti rau na veiwatini vou oqo, sa na yalani sara tu ga na nodrau vanua ka tukuni ni nodrau vanua na veiwatini. Ni caka vaqo, e na mai yaco e dua nai wase ni vanua, sa na digitaki ga na me nodrau yavu ni yau nodrau na i veiwatini. E na gauna ni vakamau e na caka tiko vei rau ka vakaraitaki kece vei rau.

- Rawa ni ko talanoatak vei au na kena dau lai caka na tabaigago taki ni dua na kena marama, e se vai yabaki tinikava toka, ni sa oti toka beka e va tale na yabaki sa na qai lai duguci tale beka, au kerea ke rawa ni ko talanoataka vei au e na loma ni va na yabaki oya, me vaka ni rau na tiko o irau na rua, e rawa vei rau me rau na veitaratara toka, se me rau na veitalanoa, se rawa vei rau me rau na tiko vata beka e na dua na gauna e na loma ni va na yabaki oya?

Na ka oya e dua na ka e sa dredre sara vakalevu, ka ni vaka ga e tiko e loma ni vale ni veivesu o yalewa ka ni sa taqomaki o

koya mai vei iratou kece na nona matavuvale, o ira kece na wekana, ni ra sa kila tiko na ka me baleti koya. E na sega ni rawa ni biu me lako taudua ki na dua na vanua, sa na vakaraici sara toka ga mai vei iratou, baleta ni nodratou bula kei na nodratou marau e tiko kece vua na goneyalewa oqo e na nodratou matavuvale, na nodratou rarawa talega e na vakatau vua. E taqomaki sara tu gakoya na goneyalewa oqo.

- Tukuna mada kevaka e sa dua na leqa e yaco mai loma, e na biu laivi beka o koya na gone marama oya, se na qarai tale e dua me rau na qai vqkawati tale beka se na cava beka e na tikina oya e na gauna e liu?

Au kaya ma a ni se bera ni bau yaco vakadua na ka oqo, ka ni o ira oqo era sa bau qaravi sara toka vakavinaka e na gauna sa kilai kina ni sa mai tabailago taki e dua na goneyalewa me na watiná e dua na cauravou, ka ni ka oqo e dau caka ga e na nodra sala ni dra ni veiwekani. Sa na qarauni, me kuani tubu e dua na leqa, ni ratou na madua kina na tabani yalewa kevaka e dua na leqa e na yacovi yalewa, ni bera ni yaco nanodrau gauna ni vakamau kei koya na tagane ka mai cakava na tabailago,

- Mevaka ni ko ni tukuna tiko vei au ni dau kau toka na i sulu nei yalewa e na gauna ni nona siga ni sucu, oqo e rairai mai kauta tiko o koy na tagane ka na watina tiko na yalewa, se na dua tale beka e na loma ni vuvale e na kauta tiko na i yau kece oqo ki na vale nei yalewa?

Oqo e na kauta tiko ga o koya na wakana na tagane me na vakamau taka na yalewa oqo. E na rawa ni kauta koya na tinai tagane se na turaga, tamana, se na ganena, eratou na kauta tiko na i yaya kece oqo vei yalewa e na gauna sa yaco mai kina na kena gauna. E sega ni rawa ni na kauta o tagane.

- E rawa beka ni ko ni talanoataka mada vei au na siga ni tabailago, siga sara beka ga oqo e rau na veikilai kina ko i rau na gone ka sa mai caka tiko oqo na kena vakarautaki na nodrau vakamau, se na waraki sara e va se ono tale na yabaki me rau na qai veikilai kina ni rau na vakamau tiko?
Oya na nodratou i tukutukuxi ga na qase, e rau sega ni kila ko i rau na gone na ka e yaco tiko, ia na gauna sa vakadonui kina ka sa macala tu ni na yaco na vakamau ko i rau na lewa rua oqo, ni'u sa na lesu ga mai au sa na mai tukuna sara vua beka na luvequ tagane ni na vakawati tiko o koya ka na watina tiko o Ka mai na vale Ka. Ia o rau talega mai na yasana vei yalewa, erau na tukuna tiko vei koya na goneyalewa oqo ni sa na watina tiko o Ka mai Ka.
- Tukuna mada kevaka sa mai dua vei rau e bese beka ni muria na ka sa vakarautaki tu me baleta na nodrau na vakawati, o koya na tikina oya, e tiko beka e dua naka e na caka?
E na tikina oqori, mevaka e na gauna e liu, e dei tu na lawa e na gauna makawa, e na dei toka na nodrau veivosaki ko i rau na veiwatini. Ia ni sa dau tukuni vei rau na gone ni rau na vakawati, e rau kila sara tu ga ko i rau na gone oqo ni oqo sa dodonu oqo ka rau na sega ni saga me rau na saqata na i vakadei sa mai virikotora oti ko i rau na i tubutubu mai na ruarua na yasana. Oqo e se gaunisala makawa sara mai vei ira na noda qase, ka sega ni dua e na saga me na vorati na i vakadei ni lewa sa mai caka.
- Au dau rogoca toka mai Vnuva Levu, ni sa mai dau duguci toka na gone marama oqo, e dau tukuna toka o koya na tamai tagane, Au mai keraa toka na nomudou goneyalewa, me na mai i takitaki ni mequ wai. O koya na kena i cavucavuti vava e dau vakayaga-

taki tiko beka e na vanua vakaturaga oqo ko Naitasiri, e dua beka na kena i vosavosataki e tiko vei kemuni e na gauna era dau lako kina me ra dau cakava na nodra i tabailagotaki ko ira na goneyalewa e na dua na vana, e levu tu beka na kena i cavucavuti?

E na gauna era sa lako yani kina me caka na tabailagotaki ni duana goneyalewa, e tu tale ga na kena dau vosavosataki e na vanua oqo, e rawa ni ra tukuna, Au lako tiko mai me mai kerea ke rawa ni ko ni solia mai na goneyalewa oqo e na nomuni vale mai Radini neitou Vale, me mai tiko me sosomitaka na watiqume na veiqaravi vei kieotu e na neitou mataqali.

- Vinaka vakalevu sara, mevaka ga na nodrau veitalanoa me baleta na vakawati e na gauna e liu, na kena vakatulewa e na siga ni vakamau, e na vakatulewa tiko ga o koya na wekai tagane se ratou na veirogorogoci kei iratou na wekai yalewa?

Na ka oqo erau na cakava ruarua sara ga, mevaka ni sa caka tu e na gauna oqo e na kena cakavakamatanitu, na dresui vola, oya sa ra ratou na cakava kece sara ga ka na sega ni lutu tani e dua me na vakabi tiko ga e na dua na yasana kena na qaravi na nodrau vakamau ko i rau na tamata oqo. Ia e liu au vosa tiko e na gauna ni daku ni kuila, ia na gauna ni kuila, sa rau na qarauna sara tiko ga o i neiu, sa na dresu na i vola, yaco tale mai na kena lewa, ka na caka na vakabi i vola, e na dua mai na yasana vei yalewa kei na dua mai na yasana mai vei tagane me rau na veikau me na lai caka na ka oqo e na kena vale i volavola. Me na dresu na i vola, vakamatanitu, rau lesu tale mai e na qai mai waraki tiko na siga me na caka kina na nodrau vakamau. E dua na cakacaka levu ia e rau sa na

na qaimai waraka tiko yani na gauna me na caka kina na nodrau vakamau. Ia o koya na ka e liu, sa o koya sara ga oya, e na gauna ga ni rau sa mai cakava kiname sa mai vosaki sa o koya sara tu ga oya ni sa rogoci oti na ka mai na kena vakadonui mai vua na tabani yalewa, sa na waraka saratu ga vakadua na gauna me rau na vakamau kina, o ka oqo e na qai yabaki ka e na yabaki ka, e rau na qai vakamau e na yabaki ka, sa na vaka rau sara tiko ga ko i rau na tabana tuarua e na ka me alata na vakamau, na i yau, na kakana me ka ni magiti, e na vakalevu ga kô iratou na tabani tagane ka ni o iratou e na levu taudua sara tiko ga na vakavakataou eratou na kitaka ena loma ni yabaki e na waraki tiko kina na nodrau vakamau ko i rau na lewe rua oqo. Na yalewa e na ncegu tu ga.

- Au kerea ke rawa ni ko talanotaka sara ga na siga ni vakamau e na kena sa caka tiko na ka taucoko e na siga koya. E na gauna sa mai vakai sulu mai na yalewa, e rawa beka ni ko ni talanoataka vei au na i sulu ni vakamau e na dara tiko mai o koya na goneyalewa oqo e na gauna e sa na kau mai kina ma rau na mai vakamau kei koya na tagane ka sa vosaki tu kina? Ia na nona i sulu na goneyalewa, e na sulu mai vakaviti, e na caka sara vakamatau na nona i sulu e na siga me nalai vakamau kina, e vaka beka ni na lai meke, e na i sulu kumi, ka na vaka-salusalu, o rau na uku ruarua mai, mevaka ga e tukuna na i vola tabu, ni sa uku me lai vakamau. O tagane e sega soti ni levu na nona i ukuuku, o yalewa ga e levu na nona i ukuuku ka sa na uku tu mai. Sulu vakavalagi me vaka sa tu e na gauna oqo, ia na i sulu e na dara mai na siga e vakamau kina, e na dara tiko me rauta e bogi va, e na gauna sa na tiko kina kei koya

me yacova sara yani na bogi va. E na dar tiko o koya oqo. E na sega tale ni dua na veisau e na kauta tiko okoya me na lai veisau kina e na gauna me rau sa na lai tiko kina kei na watina me yacova yani na bogi va. Kevaka e vinakata e dua na ka e na tukuna vei iratou na marama ka ratou dabe toka me ratou bika na ka e yaco tiko e na loma ni vale ni nodrau vakamau ko i rau na tagane kei koya na yalewa. E lumu ga sega ni sili, ka nacaka tiko na ka moqo me yacova yani na i ka va ni bogi, lai siga tale ga. O koya tale ga na tagane e na caka tiko vua naka oqo, rau na lumu ruarua tiko ka ni sega ni rau na sisili, ia sa nodraotu i tavi tiko na marama ka ratou bika tiko na nodrau taunamu me ratou na lumuti rau tiko.

- Au kerea ke rawa ni ko ni talanoataka vei au na kena dau caka na kana ni vakamau. Au dau rogoca toka mai Vanua Levu, nisa dau caka nakana ni vakamau, e dau vakatabui sara ga vei rau na vakawati me rau tara na kedrau kakana e na gauna me caka kina na kana ni vakamau. Oqo e vaka tu me dau qaravi tale ga e na i tikotiko qo se?

E vaka kina, o rau e warai ni rau tara na kedrau kakana, ni sa tevu mai na ibe ni kana, e na qai mai tu yani o koya me na vakania na marama ka na tu tale ga ko koya me vakania na tagane e na gauna se na caka kina na nodrau kana ni vakamau.

- Au dau rogoca tale ga ni dau tu na i yaya ni kana, e na dau vakarautaki mai e na siga ni vakamau, ni sa oti ga nakana oya sa na nodratou sara na wekani yalewa, oqo e caka e na vanua vakaturaga oqo?

E rawa ni vakakina. E rawa ni soli vei iratou, kevaka e levu na ka ecaka e na siga koya ka levu tale ga na i yaya ni kana

e vakayagataki, eratou na kauta na yasani yalewa, me nodratou e na gauna sa vakayacori oti kina nakana ni vakamau nodrau na veiwatini vou. Ia ni sa ia na kana, sa bau dua na kakana ~~erabatou~~ vakarautaki ko ira na tabani tagane me baleti rau na lewe rua oqo. Na i sulu tale ga e rawa ni caka mai me nodratou na tabana mai vei yalewa, ni sa caka oti na kana, e na tevu ka vakarau tale mai e so tale na i yaya vou me nodratou na tabana ni yalewa ka ra sa dabe mai e na i karua ni wasewase ni kana. E na vakayagataki kece tiko na i yaya vou me ra kana kina o ira na lako mai, Asega ni rawa ni vakayagataka e dua oti qai mai kana tale kina edua tale na tamata. Oqo ~~baleta~~ baleta ni sa yabaki vata tu na kena vakarau tu na nodrau vakamau ko i rau na lewe rua oqo. E na loma ni yabaki ka ratou waraka tiko kinana nodrau siga ni vakamau, o tagane sa raica sara tiko ga ni sa vakarau kece tiko na ka baleta na nona vakamau.

- Au kerea ke rawa ni ko talanoataka vei au na gauna ka caka kina na nodrau vakamau, e na caka tale ga kina na tevutevu e na siga vata ga koya se?

Io, e na gauna ga sa caka oti kina na vakamau sa na mai caka sara ga na ka me baleta na tevutevu, e rawa ni mai caka e na lomani rara, baleta ni dau levu sara ga naka e dau caka tiko e na gauna ni tevutevu, e levu tu na kena i cakacaka era dau muria ko ira na noda qase ka dau caka sara ga vakavinaka na ka kece me baleta na tevutevu. E dau tairai vinaka na gauna e caka kina na tevutevu, e dau lilili tu na ibe e na veivunikau ka tu oqo e loma ni koro e na nodra sa m tevuka na ibe me baleti tagane kei na ka baleti yalewa. E na kena veimataqali ka ni ra saga ruarua me levu o koya mai vei koya na kena i karua.

Oqo e vakaraitaka tu na nodra loma vata e na kena sagai me rairai vinaka na ka e ra cakava me baleta t,le e dua na tamata.

- Ko ni a tukuna tokavei au ni ko koya na marama oqo e se na lumi yasi toka, e dua beka na kena i balebale toka na nona lumu yasi toka namarama oqo e na gauna sa mai vakamau kina se lumu yasi ga me rawa kina ni rairai vinaka-?

Ni sa kena i vakarau sara ga mai vei ira na noda qase e na gauna makawa me ra dau lumu yasi ko ira na marama e na gauna e ra vakamau kina, e dau lumu dara sara tu ga. E se bera ni qai mai o koya na gone yalewa oqo sa lumu rawa tu mai nodratou e sega ni vaka tu na i rairai ni kora ni niu, warai o koya oqo e yaca sara ga mia caka sara yani vei koya na aylewa oqo, e ka rairai maleka ni da raica tu yani e na gauna sa caka kina ve gone yalewa ka sa vakavakarau tu kina me lako gani me sa lai vakamau.

- Mevaka ni ko ni talanoataka toka vei au ni lako mai na yasana ruarua me ra mai bikabika me kilai kina na nona tu vinaka o koya na gone yalewa oqo, se sa marama qase toka mai ni bera ni lako mai me rau na mai vakawati kei koya na tagane oqo. E rawa ni ko ni talanoataka vei au se ratou na kila vakacava ko iratou na bikabika toka oqo ni sa marama qase se se marama gone tiko o koya na marama ka mai vakawati oqo, e tiko beka na kena i vakatakilkila ni ka oqo e na gauna me ratou sa lako mai kina na marama me ratou mai raica beka e na loga se cava e ratou na raica me na tukuni kina ni se tu vinaka tu mai na gone oqo?

Au kerea mo dou na vosota ko i kemudou na gone ka vakarorogo

tiko baleta ni'a sa na tukuna. E ratou na bikabika tiko oqo ~~axax~~ueratou na rogoca tiko na ka taucoko ka caka tiko e na loma ni latilait se na taunamu ni Viti ka dumu tu me baleti rau na veiwatini. Teri rawa ni vunitaki vei iratou e dua na ka me vaka au tukuna tiko, na ka oqo e dau tukuni tu ni dau rogo kinanna vuturi ka dau rogo kinana domo ni yalewa e na gauna sa yaco mai kina. Ni sa rogo ga nadomoi yalewa ni sa vutugu tiko, tucake sara o ratou, lai rai sara e na nona i davodavo, na ka oqo e na qai mai vakadewataki sara vei iratou na kena vo, na ka e se maleka oqo e dua na soqo maleka. Ni sa kilai ga ni vinaka tu na ka taucoko, sa lako maina i salaki, na nona i evo, me nona na marama.

- E dua beka na magiti, e dau tukuni toka beka me i dola beka ni katuba, e vaka kina, na kena bogi ka rau tiko vata kina ko i rau na tagane kei na yalewa, ka yadra mai e na mataka lailai ni giga kadua?

O koya sara ga oqo, macala ga oqo, sa na lai tukutuku sara na marama ni sa yaco na ka ra waraka tiko ka se vinaka tu na gone yalewa ka mai vakamau oqo e na nodrau mataqali, sa na vakarau sara na magiti me baleta na i ~~xi~~ otioti ni k me baleta na nodrau vakamau. Na ka taucoko sara ga e na sa qai vakayacori e na veisiga ka tarava.

- Mevaka na magiti e na vakayacori tiko e na siga koya, e vaka tokai toka me.....me baleta na kena mataka kadua, e na nodrau moce ko i rau na veiwatini vou, na nodrau i katalau e vakatokai tokame?

E na vakatokai ga me i katalau. Ni sa kanei ni sa maleka na ka taucoko e na matai ni bogi ka rau moce vata kina ko i rau

na veiwatini vou oqo. Ni sa kunei ni sa maleka na ka.

- Ko ni a talanoatak vei au ni matai ni siga oya na i karua ni siga, e rau sega hi sili?

E sega, e warai na sili, me yacova na bogi va vakadua, sili ga na waiwai, na waiwai ga na nodrau wai ni sili, ni mataka lailai ga e namai lumuti rau ko koya ga me vaka me vakasilimi rau tiko e na lomani bogi va oya. Tabu wai.

- Koya na siga e rau sa na qai lai sili kina sa na qai caka na kena vakabogi va?

Io sa na qai lai sili e na siga e bogi va kina na nodrau tiko vata, na ka taucoko sa qai caka vakadua, ko i rau na mataqali ruarua e sa qai mai qarava na ka taucoko e yaco tiko me yacova sara ni sa oti kece na ka taucoko.

- Mevaka na nomu talanotaka toka vei au ni ra sa lai sili. E na nodra lai sili oya, o ira ga na yalewa se ko ira tale ga na tagane e ra na lako yani me ra na lai sili?

O ira ga na yalewa era na lako yani me ra na laisili kie koya na marama qo.

- Koya na lewe ni noke ko ni tukuna tokamia vei au me baleta na tabua. O cei e na tukuna toka vua se ko cei e na solia vua na tabua ko koya na yasana mai vua na tagane se ko koya mai nayasana mai vua na yalewa?

Na lewe ni nonanoke e na solia toka vei koya ko iratou na weka ni yalewa, e na qai solia toka vei iratou na lewe ni yasana vei tagane na lewe ni nonanoke.

- Sebera ga ni tini na nodaru veitalanoa, e dua na ka au dau rogoca toka me baleta na ka e vakatokai tu me kali ni sucu.

Na i vola kei na ka kece tale oqo, au keraak ke rawa ni ko

tiko na kena sau, na kena i yau, kei na kena yaqona kena ka taucoko me na qai cabori vei tinai yalewa e na gana me sa na caka kina na ka me baleta na kali ni sucu.

- Oqo e sa otioti sara ga nikana ni veitalatala se dua tale na gauna e na qai vakayacori kinana ka oqo?

E wili vata sara toka ga na ka oqo e na kena sa qai mai caka nakanani veitalatala me ra sa lesu tale ko ira na lakp mai e na vakamau ka na caka tale ga kinanaka me baleti tinai yalewa e na nona sa na mai tatau me sa na gole ka me qarava na watina me sa soli kina vua na galala me toso yani. Ni ra sa cakava oti kece sara ga na ka taucoko oqo sa na kau yani ko ira na nodra i yau era rawata mai kei nakakana e caka me baleti ira.

- Vinaka me vaka ni daru mai veitalanoatoka e naka me baleta na i lakolako ni vakamau e na vanua vakaturaga oqo, me toso tiko ga kina na nodaru veitalanoa, ko ni a tukuna toka mai vei au ni toso tiko nagauna sa vaka me sa duidui mai na i tovo ni vakawati e da muria tiko e na gauna nikua ni sa toso tiko na bula kei na i tovo vou e da kunea ka tiko maliwai keda e na gauna nikua. E dua tiko beka na ka e da sotakaya e na gauna n~~h~~ka e na kena sega ni muri na sala ni vakamau ka ra dau cakava ko ira nanoda qase e na gauna e liu, s~~a~~ i koya na veidrotaki, au kerea ke rawa ni ko talanoataka vei au na tikina oya? Sa vinaka, na veidrotaki. Na veidrotaki oqo, e na gauna oqo sa vaka ga me da mai vakawaletaka, e da sa sega ga ni via taura vakabibi na i vakarau ni vakamau sa mai caka tu kina na veidrotaki mai vei ira na noda cauravou kei na goneyalewa. Na veidrotaki e na gauna au donuia o au e se qai kakan mai vaka-levu na ka, oqo, ni ka vakadomobula. Koya e dai oqo, sa sota

yani me ~~ta~~ ~~ka~~ lai tu tani e na dua tale na vanua. Baleta gona ni ra sega ni taletaka naka sa yaco tiko. E levu tu na i cakacaka nikenā dau vakayacori na bulubulu ka levu tale ga na gaunisala e dau cka me sagai me vakavinakataki kina na tiko maliwai ni rua na vuvale e na kena dau yaco namataqali leqa vaqo. E rau dau beitaki kina ko ira na qase ni dau yaco na leqa oqo. Ia ni kua sa sega soti ni bibi na nodra dau veivuke na tama kei na tina e na kena digitaki na goneyalewa me watidra naluvedr tagane. Sara lewai ira sara ga e na nodra vakawati kei na watidra era digitake. Ia na cakacaka e na kena qaravi na bulubulu e na gauna e liu, sa bau dua na ka dredre, ni so na gauna e ra dau lako yani me lai cakacaka na bulubulu era qai dau sega nicipoma mai ko ira na wekani yalewa se ko iratou nawekani ~~ka~~ yalewa mai na mataqali taucoko. Oqo na dredre ni bulubulu vei ira na noda qase e na gauna e liu. Tamata era rere tu e na gauna era lako kina me lai caka na i vakarau ni bulubulu, ia e daidai sa ra kalougatako ira na dau cakava tu na i tovo oqo, me vaka era sa douvaka na vakayacora na i tovo oqo. Ni sa tukuni ga yani sa oti sara tu ga, sega tale ni caka e dua na ka, nodratou lako yani me lai caka na bulubulu, sa lala nakoro ni ra sa gole taucoko yani me ra lai sarasara, ia e na gana e liu, sa bau dua na i tosotoso dredre vei ira, ni ra rere na lako ki nakoro nei yalewa, ni ra sega tu ni kila era na lai ciquomi mai se cava na caka vei ira e nagauna era na lako ayni kina. Lala na koro e na nodra akoo yani ki na vanua se nakoro nei yalewa, ~~tu~~ na gone e na nodra lako yani ra via lai sarasara beka. E vaka tu oya na i vakarau ni bulubulu e da sotakaya tu e na gauna nikua. Na kakana, na karasisni, na i yau era nakauta me baleta tiko na

nodra lai bulubulutaka na gone yalewa ka drotaki mai. Na vuaka kei namagiti era na cakava. Gaunanikua sa sega ni caka tiko, sa ra cakava ga me rawa na nodra cakacaka. Ia e liu, ni sa qai caka na ka oqo, ni ra yaco yani ki nakoti, sa ia ga na drotaki bula ni ra sa yavala mai na lewe ni koro neiyalewa me ra sa moku ko ira na wekani tagane. Na bulubulu qai ka tiko ga ni gauna nikua, e liu e warai nabulubulu, ia oqo sa qai caka tiko na i bulubulu, na vakabi i vola, na magiti ni kali ni sucu kei na ka tale eso e dau vakayacori e na gauna e caka kina e dua na veidrotaki. Oqo sa qai levu tu na cakacaka e ra dau vakayacora ni dau caka na veidrotaki, e liu, e mamada na cakacakak, e dai sa levu na kena i cakacaka me kena i ubi beka. E dai oqo e levu sa da sega ga nikila me da kauta mai vei na ka me da vakayagataka.

- Vinaka vakalevu sara Tatitusi, ni bera ga hi tini na nodaru veitalanea, kevaka e tiko tale beka e dua na ka ko ni via tukuna me baleta nanoda vanua se na i vakarau ni vakamau e dau vakayacori e nanomuni vanua vakaturaga oqo, au kerei kemuni mo ni cautaka mai vei keimami e na gaunaoqo.

Vinaka ga. Dua ga naka bibi e tiko, na vakawati mai na gauna e liu kei na vakawati ka tiko e na gauna nikua. E dai e sa tu sara ga na ka e nanumi vua me na qarava me na mai qarava nanona matavuvale kei na lewe ni mataqali ka vakawati mai kina. E liu ni sa kaumai e dua na marama me mai tawana e dua na i tikotiko o koya sara ga na sa na vakabubuta tu ka na cakava na ka kau mai kina, e na mai vakabuta tiko nakena kakana ka mai vakawati kina, e na qarav ka colata nakena cakacakak, ni goneyalewa ni qai mai me vakawati mai e nadua na matavuvale, e na mai qarava na i tavi ni dua na matavuvale ka na cakava kece na cakcaka

ka nanumi me kau mai kina me mai qarava. Na veidomini kei na ka kece oqori kei naso tale naka erau na via cakava vakawei-watini e na qai ka e muri o oqori. E so e na gauna nikua sa levu ga na i ulubale e na gauna era sa kau mai kina me ra mai wili me lewe ni dua na matavuvale, e levu na yaba, ka ra sega ni kila se cava me na caka ni lako tiko e dua na cakacaka. E tu ga na ka ka ra cakava, ia kevaka e manikau mai e na nodra loma ni lomavata nalewe ni dua na mataqali se dua na vanua, e na gauna e sa na mai tiko kina, e na qarava na i tavi ni vanua ka na qarava taucoko, mevaka ni ra ga ogataka kece ko ira na lewe ni vanua na kena kau mai na gone yalewa oqo me mai vakawati ki na nodra koro. Kila o koy ni i o au kau mai me' mai qarava na koro oqo, nakena cakacaka, kei na i tikotiko. Ni sa tiko, e na qarava sara tiko ga o koya na ka oqo.

- Vinaka vakalevu sara Taisusi e na nomuni talanoa me baleta na bakamau ka dau muri kina na knena gaunisala e na nomuni vanua oqo.

.....
SA OTI